

ОБОРОННЕ ТА БЕЗПЕКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ФРАНЦІЇ ПІСЛЯ 2010 р.: БУДУЮЧИ НОВУ АНТАНТУ

Стаття присвячена аналізу перспектив двостороннього співробітництва Великої Британії та Франції в оборонній галузі після підписання Ланкастерської угоди 2010 р. Розглянуті складові компоненти договору та необхідні політичні чинники для його імплементації.

Ключові слова: оборона, безпека, Ланкастерська угода, ядерна політика.

Статья посвящена рассмотрению перспектив двустороннего сотрудничества Великобритании и Франции в оборонной отрасли после подписания ланкастерского соглашения 2010 г. Рассмотрены составные части договора и необходимые политические условия для его имплементации.

Ключевые слова: оборона, безопасность, Ланкастерское соглашение, ядерная политика.

The article is devoted to the prospects of bilateral cooperation of Great Britain and France in the defense sphere after the signing of the The Lancaster House Treaties 2010. It is considered the components of the Treaties as well as the necessary implementation conditions.

Key words: defense, security, The Lancaster House Treaties, nuclear policy.

Оборонна співпраця між Великою Британією та Францією є давньою концепцією, що, як вважається, бере свій початок від «сердечної згоди» ('entente cordiale'), що надала тло для ближчої політичної співпраці. Цей факт, визначеним чином, зумовив історичний розвиток двох націй упродовж XX сторіччя, залишивши відбиток у національній стратегічній культурі сусідів. Проте історія оборонного співробітництва була неоднозначною. Співпраця часто викликала політичною необхідністю (часто як результат прямої військової загрози) чи досить короткочасного збігу національних інтересів. Тож успішність франко-британської оборонної співпраці протягом більшої частини XX сторіччя є об'єктом серйозних суперечок науковців.

Значний пласт історіографії з проблематики складають праці західних науковців – французів та британців, а також праці американських та німецьких істориків та політологів. Робота під редакцією Мартіна С. Александера та Вільяма Дж. Філпота та назвою «Англо-французькі оборонні відносини у період між війнами» приходить до висновку, що оборонна співпраця між двома країнами у міжвоєнний період була наповнена суперництвом, підозрами (головним чином, через «американські інтереси» Сполученого Королівства) та розбіжностями з обох боків [1]. Інша робота, «Франко-британська оборонна співпраця: нова Антанта?» (під ред. І. Босра, П. Леллуша та Дж. Роупера), висловлювала думку, що для двох країн настав час «облишити своє давнє ставлення обопільної байдужості чи навіть суперництва та відкрито визнати схожості та природні подібності, що існують між ними» [2].

Кажуть, що після підписання франко-німецького Єлисейського договору в 1963 році президент Шарль де Голль заявив: «Договори схожі на рози та дівчат: вони є, доки їх не стане» [3]. У 2003 році Франція та Німеччина відзначили сорокову річницю плідного політичного та економічного партнерства підписанням нових угод про співпрацю. Історія франко-британських відносин із 1945 року була більш хаотичною. Десятиріччя прихованої обопільної недовіри були позначені, перш за все, вступом де Голлем британських заявок на вступ до Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) у 1963 та 1967 роках, а також конфлікти щодо вторгнення до Іраку у 2003 році, тобто лише через п'ять років після того, як прем'єр-міністр Тоні Блер та президент Жак Ширак підписали Декларацію Сан-Мало, що закликала до створення автономного механізму прийняття рішень та дії, який був би підтриманий дієвими військовими силами, для реагування на міжнародні кризи.

Проте 2 листопада 2010 року в Ланкастер-хаусі в Лондоні уряди Франції та Великої Британії підписали два договори про співробітництво у сфері безпеки та оборони на термін 50 років. Хоча ці договори є лише початком тривалого поступу до більших можливостей взаємодії та співробітництва, вони виразно закріплюють нещодавнє франко-британське зближення, позначене активною участю Вайтхоллу в підготовці французької Білої книги з оборони та національної безпеки 2008 року та подальшим поверненням Франції до військового командування НАТО, закріпленого на саміті НАТО у Страсбурзі / Келі у квітні 2009 року.

Франція та Сполучене Королівство уже давно мають причини для більш тісної співпраці у

безпековій сфері. Вони є єдиними європейськими державами із ядерною зброєю, єдиними країнами ЄС у Раді безпеки ООН та лідерами континенту із витрат на безпеку та оборону. Вони мають спільні інтереси й обов'язки та стикаються зі схожими загрозами, включаючи тероризм, кібератаки, розповсюдження ядерної зброї та піратство. Найостанніший стимул для тіснішої співпраці між цими двома країнами був викликаний світовою фінансовою кризою та наступним економічним спадом. Перспектива розпорощення ресурсів по обидва боки Ла-Маншу, особливо на тлі урізань бюджету, здається недоречною для двох країн, що бажають зберегти свої глобальні амбіції.

Беручи до уваги важливість економічних проблем під час підписання цих угод, чого ми можемо очікувати від франко-британського співробітництва в оборонній та безпековій сферах у випадку повного економічного відновлення у цих країнах? Чи не може статися так, що ці договори спіткає та ж доля, що й «рози та дівчат», якщо згадувати слова де Голля, і вони зникнуть у довгому та зрадливому процесі імплементації? Ця робота ґрунтується на тому, що оновлене франко-британське партнерство відповідає широкому стратегічному, політичному, економічному та промислового контексту як в обох цих країнах, так і в Європі загалом та США, і довга тривалість договорів 2010 року буде багато в чому залежати від шести умов:

- здатності Сполученого Королівства стримати свої євроскептичні побоювання у процесі імплементації цих договорів;

- відданості Франції виконанню договірних положень та її здатності забути про свої політичні й ідеологічні прагнення у відносинах зі Сполученим Королівством;

- підтримки Сполучених Штатів, заснованої на розумінні, що франко-британські договори не перешкоджають їх глобальній ролі, а тільки підтримують її;

- визнання з боку НАТО, що ці договори, частково зумовлені реінтеграцією Франції до військового командування НАТО, є вельми вигідними для Альянсу як модель для подібних схем співробітництва у Євроатлантичній зоні та як механізм підтримки *per se*;

- зосередженості Європейського Союзу на військовому потенціалі та його здатності розглядати ці договори як стимул для менш заполітизованої Спільної політики з безпеки та оборони (СПБО; CSDP), можливо, через Постійне організоване співробітництво з оборони (Permanent Structured Cooperation on Defence (PSCD) чи подібні гнучкі механізми; та

- розвитку більш довірчого, відкритого та ефективного партнерства між оборонними галузями промисловості та урядом у Європі.

«Декларація Сполученого Королівства і Франції з оборонного та безпекового співробітництва 2010 року» складається із всеосяжного договору зі співробітництва у сфері оборони, що встановлює рамки співробітництва між двома країнами, підпорядкованого йому договору про спільні ядерні об'єкти, Листа про наміри (ЛПН), підписаного міністрами оборони та начальниками штабів та направлено на посилення взаємодії між збройними силами двох країн, а також пакету окремих спільних

ініціатив щодо військової техніки. Хоча ця декларація і є історичною та дуже амбіційною, конкретні заходи з розширеної співпраці ще мають бути втілені в життя як частина ЛПН та спільного пакету.

Договори вводять низку спільних програм, три з яких привернули багато уваги. Перша спільна програма – це майбутнє розгортання авіаносців, що буде слідувати військово-морській співпраці в Аденській затоці в рамках місії ЄС і НАТО, що направлені на боротьбу з піратством і тривають із 2008 року. Ця програма ґрунтується на припущенні, що до 2020 року у Великій Британії та Франції, найімовірніше, залишиться лише по одному діючому авіаносцю. Тож ці країни планують використовувати один авіаносець для міжнародних місій, а інший завжди тримати на морі, можливо, у складі франко-британської інтегрованої ударної групи, що буде складатися із сил обох країн. У майбутньому військові літаки обох країн будуть розміщуватися на борту авіаносців обох країн, будуть дозаявлятися літаками обох країн, а самі авіаносці будуть під захистом або французьких, або британських бригад.

Співпраця щодо авіаносців викликала багато критики у Великій Британії. З'явилися повідомлення, що британський уряд розглядає можливість побудови двох чи трьох авіаносців та продажу одного з них до Франції. На початку вересня 2010 року, тобто лише через три дні після того, як «The Times» повідомила, що Франція та Сполучене Королівство будуть ділитися своїми відповідними військовими потужностями, міністри оборони двох країн скликали прес-конференцію, під час якої міністр оборони Великої Британії Ліам Фокс назвав цю ідею «абсолютно нереалістичною» [4]. Але, незважаючи на цей коментар, 2 листопада 2010 р. Франція та Велика Британія оголосили про небачений рівень військово-морського співробітництва. Крім того, як повідомляється, Франція запропонувала використання своїх патрульних літаків військово-морських сил «Bréguet Atlantique», у той час як Велика Британія втратить свій потенціал у цьому секторі, зважаючи на нещодавнє скасування програми «Німрод» (Nimrod) (MRA4), яке було передбачено Стратегічною оборонною та безпековою доктриною (СОБД) у жовтні 2010 року [5].

Другий основний напрямок військового співробітництва – це майбутнє спільне розгортання наземних сил. Сполучене Королівство і Франція оголосили про розробку двонаціональних сил швидкого реагування. Британським та французьким загонам уже доводилося діяти разом під багатонаціональним командуванням, наприклад, на Балканах у складі місії ООН чи у ДР Конго у складі місії Artemis (Artemis) відповідно до Європейської політики з безпеки та оборони (ЄПБО), але Комбіновані об'єднані експедиційні сили (КОЕС) являють собою вищий рівень інтеграції між силами двох країн. Ідея полягає в тому, що одна британська і одна французька бригада (кожна у складі приблизно 5000 осіб) будуть тренуватися для спільних операцій під керівництвом британського чи французького командувача. КОЕС зможе проводити ряд операцій у двосторонньому режимі або у складі НАТО, ЄС або на іншій коаліційній основі [6].

По-третє, поглиблення очікує і промислову співпрацю. Франція та Сполучене Королівство узгодили 10-річний план для сектору складних озброєнь (тобто ракет та керованого озброєння) для того, щоб уникнути розпорошення зусиль, сконсолідувати спільну промислову базу та досягти значної економії без зниження ефективності. Окремі напрямки співпраці включають протикорабельні ракети, крилаті ракети та протиповітряну оборону малої дальності.

До того ж, Париж і Лондон посилять співпрацю у сфері досліджень і технологій у напрямках супутникового зв'язку, безпілотних систем повітряної розвідки, військово-морських систем та складних озброєнь. У короткостроковій перспективі вони також співпрацюватимуть ближче щодо утримання та підготовки флоту військово-транспортних літаків А400М, дозаправки літаків у повітрі, повітряного транспорту та знешкодження морських мін. Дві країни також домовились про ближчу співпрацю щодо контртерористичної політики та стійкості інфраструктури проти кібератак.

Другий договір стосується співпраці у ядерній сфері. Із початку 1960-х років Франція розглядала національні ядерні сили як могутній символ своєї незалежності. Сполучене Королівство користувалося більш витонченою логікою, заснованою на двоїстому підході; Велика Британія активно намагалася слідувати світовому ядерному роззброєнню, спираючись на американську ядерну парасольку для захисту і підтримуючи мінімальний незалежний ядерний арсенал стримування у якості доповнення. Зважаючи на таку передісторію, співпраця у ядерній сфері є безсумнівно історичним стрибком вперед у франко-британських відносинах.

У Ланкастер-хаусі президент Ніколя Саркозі та прем'єр-міністр Девід Кемерон оголосили про нові розробки, що будуть вимагати безпрецедентного рівня обміну знаннями із ядерної зброї. Крім того, спільне симульоване тестування ядерних боеголовки проводитиметься на нових об'єктах у Центрі досліджень атомної зброї в Олдермастоні та у центрі Вальдук Комісаріату з атомної та альтернативної енергетики у Бургундії. До 2014 року центр в Олдермастоні зосередиться на розробці технологій, у той час як їхнє тестування та моделювання буде здійснюватися у Вальдуці з метою забезпечення довгострокової безпеки ядерних боеголовки.

На цьому співпраця не закінчиться: Сполучене Королівство і Франція домовились розпочати дослідження щодо спільної розробки деяких аспектів обладнання та технологій для наступного покоління атомних підводних човнів. У березні 2010 року деякі британські та французькі газети повідомляли, що ці країни можуть у найближчому майбутньому розпочати співпрацю з Постійного військово-морського стримування (ПВМС), але це було спростовано їхніми урядами. У листопаді 2010 року Париж і Лондон не заявляли про жодні спільні патрулі підводних човнів, і розвиток подій стосовно британської програми Трайдент (Trident) покаже, чи є франко-британська співпраця у цій сфері реалістичною.

Зважаючи на масштаби нинішньої економічної кризи та впровадження наступних урізань бюджету по

обидві боки Ла-Маншу, Сполучене Королівство та Франція зійшлися на договорах 2010 року як на двосторонній угоді, зосередженій на військовому потенціалі. Тим не менш, ці дві країни мають інтереси, що й досі сильно відрізняються. Франція зберігає глобальні амбіції щодо Спільної політики безпеки та оборони ЄС, яка має доповнити НАТО, у той час як Сполучене Королівство залишається відчутно євроскептичним, особливо у сфері безпеки та оборони, і тому бажає мати справу з лише європейськими державами на двосторонній основі або через НАТО. Крім того, Франція традиційно прагне до великих політичних проєктів, а Велика Британія віддає перевагу підходу «знизу догори» та більше зосереджується на прагматичних та конкретних заходах. Не треба й казати, що обидві країни обмежені електоральними цілями, заради яких також фокусуються на короткотермінових досягненнях.

І хоча франко-британські договори підписані на термін 50 років, вони зосереджені на короткочасній потребі у військовому потенціалі. А тому залишається низка ключових питань. Що станеться, коли британська та французька економіки відновляться після кризи? Чи стратегічні розбіжності двох країн не з'являться знову? Чи не повернуться вони до старих звичок протекціонізму та націоналізму в оборонній сфері? Чи обидва уряди не полишать посилені фінансовий імператив щодо оборонних витрат, нещодавно викликаний заходами бюджетної економії?

Політичні перепони також попереду. Через брак інтеграції на стратегічному рівні, доля цих договорів може, врешті-решт, сильно залежати від короткострокових політичних інтересів в обох країнах та розвитку подій у Європі та США, поки стратегічні розбіжності між Парижем та Лондоном будуть поступово відроджуватися.

У Сполученому Королівстві більш євроскептичне крило Консервативної партії може в короткостроковій перспективі підштовхувати небажання повністю реалізовувати узгоджені заходи. З іншого боку, політичного спектру тодішня міністр закордонних справ тіншового уряду Іветт Купер вітала франко-британські договори, але додала, що Лейбористська партія занепокоєна тим, що уряд встановлює двосторонній порядок денний за рахунок багатосторонніх форм співпраці, включаючи ЄС [7].

У Франції цілий ряд подій може наразити договори на ризик. Обрання президента-соціаліста Франсуа Олланда у травні 2012 р. призвело до розстановки сильніший акцентів на багатосторонніх проєктах за рахунок двосторонніх. Публікація нової Білої книги у квітні 2013 р. – ще одне свідчення оптимізації оборонної та безпекової політики Франції, яке впливає на імплементацію положень Ланкастерської угоди.

Інші перепони полягають у нестачі міцної підтримки від США та потенційних перешкодах від інших членів ЄС, що відчувають, що в результаті франко-британських договорів вони «залишилися позаду».

У короткостроковій перспективі усі актори, залучені до процесу імплементації франко-британських оборонних договорів, мають взяти на себе відповідальність за досягнення узгоджених

цілей. Для обох країн настав час вивчити уроки Сан-Мало та сфокусуватися на досягненні результатів. Тому, щоб відродити європейську безпеку амбіційним, але реалістичним шляхом у довгостроковій перспективі, треба задіяти подвійний підхід.

По-перше, французькі посадовці мають визнати небажання більшості британських консерваторів ініціювати проекти в рамках ЄС або брати в них участь, проте вони повинні переконати їх у нагальній потребі до більш прагматичного міжурядового підходу у рамках ЄС, через Постійне організоване співробітництво з оборони (ПОСО) (запропоноване Лісабонським договором у 2009 році для сприяння у розбудові військового потенціалу кризового менеджменту ЄС) чи схожі механізми, включаючи важливих європейських партнерів, як членів ЄС та і ні, наприклад, Німеччину, Італію, Польщу, Нідерланди, Швецію, Фінляндію та Норвегію. По-друге, ЄС має скористатися франко-британськими договорами для прийняття більш сфокусованого, реалістичного, проте стратегічно-орієнтованого підходу до безпеки та оборони. Незважаючи на попередні бюрократичні проблеми та сильно критиковані невдачі військово-технічних програм, ЄС все ще має величезний потенціал, про який не варто забувати, і стратегічне примирення і партнерство між

Францією та Сполученим Королівством має стати його безпековим та оборонним двигуном.

Сполучені Штати також мають відіграти провідну роль, підтримуючи ці договори та інші приклади двосторонньої співпраці, яка принесе вигоду як НАТО, так і ЄС, та просуваючи їх як додаткові структури кризового менеджменту на найближче майбутнє, як частину більш всеосяжного підходу у цій сфері. У цьому відношенні ЄС має використати можливість, що виникає після підписання франко-британських договорів для реактивації процесу СПБО у більш реалістичному вигляді. До того ж, у Європі треба запровадити прозоріший процес конкуренції у військовому постачанні.

Добре це чи погано, Сполучене Королівство та Франція є частиною ширшого стратегічного оточення. Загрози та виклики безпеці двох країн стають все більш складними, взаємопов'язаними та міжнародними. Тому й відповіді на них не можуть обмежуватися однією чи двома країнами, а мають бути частиною більш інклюзивного та всеосяжного підходу. Хоча франко-британські оборонні договори і є доцільними, їхня здатність протриматися довше, ніж «доки їх не стане», буде залежати від здатності усіх залучених акторів прив'язати їх до ширшого стратегічного бачення міжнародної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alexander M. Anglo-French Defence Relations Between the Wars / M. Alexander, W. Philpott. – Palgrave Macmillan, January 2003. – 256 p.
2. Boyer Y. Franco-British Defence Co-operation: A New Entente Cordiale? / Y. Boyer, J. Roper. – Routledge, 1989. – 208 p.
3. Cassese A. Цитовано за The Economist, 18 March 1972 // International Law. – Oxford University Press, 2001. – P. 427.
4. Navy plans to combine forces with the French: shared aircraft carriers would put jobs at risk [Електронний ресурс] // The Times. – 31 August. – 2010. – Режим доступу : <http://www.timesplus.co.uk/tto/news/?login=false&url=http://www.thetimes.co.uk/tto/news/uk/defence/article/2707712.ece>.
5. Gomis B. Franco-British Defence and Security Treaties: Entente While it Lasts? / B. Gomis. – Chatham House, March 2011. – P. 6.
6. Там само.
7. Cooper Y. Coalition foreign policy – an assessment and Labour's approach to opposition [Електронний ресурс] / Y. Cooper // Speech at Chatham House. – 13 December 2010. – Режим доступу : <http://www.chathamhouse.org.uk/events/view/-/id/1803/>.

Рецензенти: Крапівін О. В., д. і. н., професор;
Примуш М. В., д. політ. н., професор.

© Кравченко В. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 09.09.2013 р.

КРАВЧЕНКО Валерій Вікторович – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Донецького національного університету, м. Донецьк.

Коло наукових інтересів: міжнародні відносини, оборонне та безпекове співробітництво.